

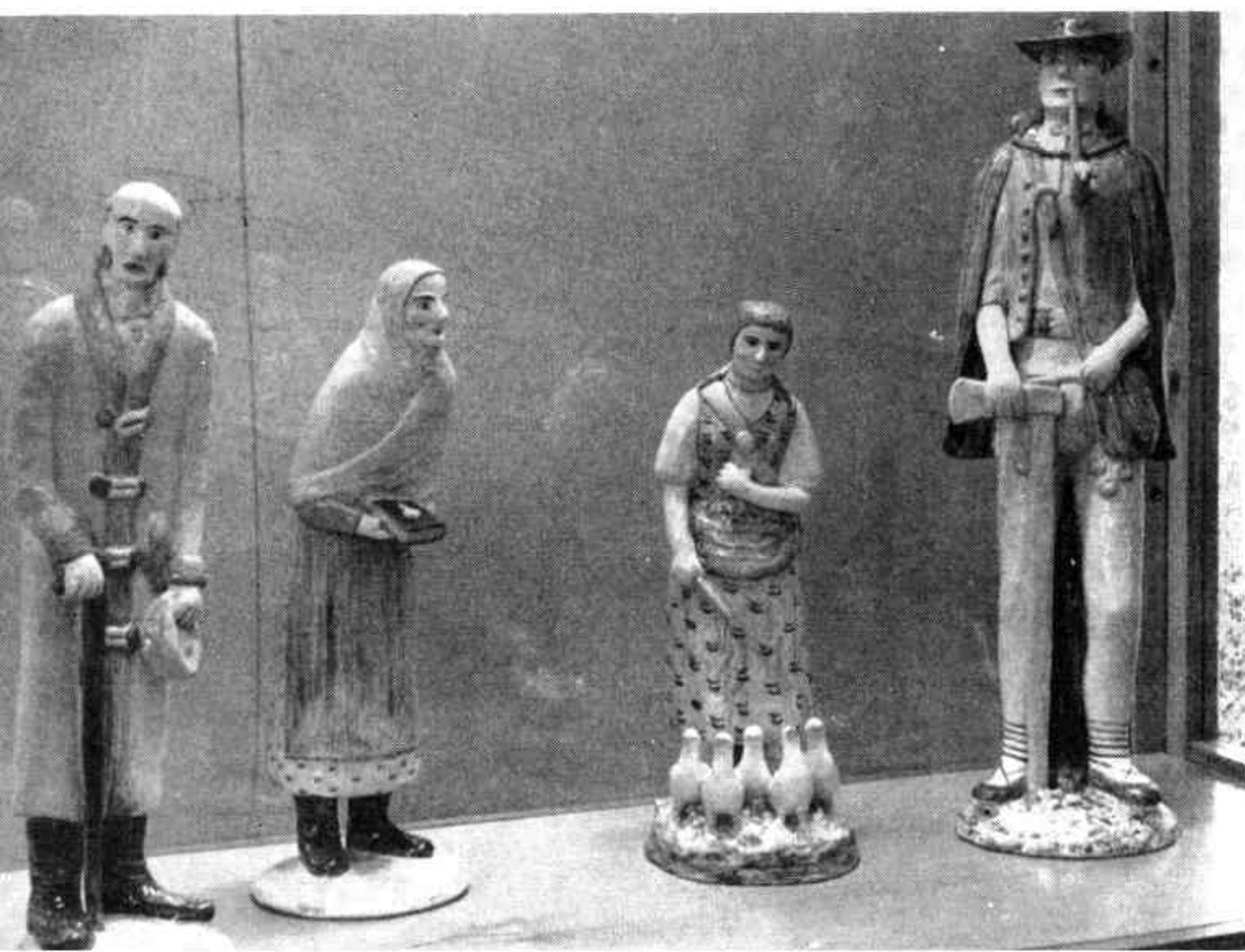
1963

zprávy

VLASTIVĚDNÉHO
ÚSTAVU
V OLOMOUCI

ČÍSLO 110

REVIZE ZANIKLÝCH OSAD NA MORAVĚ.

Seminář historické vlastivědy Palackého university si vytkl pro letošní studijní rok úkol podniknout revizi evidence zaniklých osad na Moravě, pokud je v jeho možnostech, tj. na základě edic, literatury a map topografických sekcí. Do komplexních seznamů zaniklých osad totiž bývají přejímány údaje monografií, aniž by autor seznamu při tak velkém jejich množství měl možnost revidovat správnost údajů. I když práce semináře nebude posledním slovem (sestavit naprosto přesný seznam všech zaniklých obcí a lokalizovat je pokládám za nemožné), přece jenom práce přispěje v mnoha případech k vyjasnění.

L. HOSÁK.

Olomoucko: 1. Nenalezitelné Heřmanice v okolí Olomouce jsou patrně totožné s Heřmanicemi na Hranicku. **Přerovsko:** 2. Očalnice, Ožulnice nikdy neexistovala; dostala se do literatury omylem KREUTZOVÝM (Přerovský okres), který zaměnil Očalnici za Moštěnici (viz CDM V, 19). — 3. Vlnarský, osada toho jména není nikde doložena, jde patrně o záměnu s Vinarami. **Berounsko:** 4. Steinbach (název byl volen podle potoka) nikdy nezanikl, nýbrž byl pak podle lokátora Konráda jmenován Kunzendorf; jsou to Kunčice mezi Fulnekem a Odrami. — 5. Lhotka zaniklá u Bílčic a Lhota uváděná v seznamu osad panství šternberského z r. 1480 nejsou dvě zaniklé osady, nýbrž totožné. 6. Blučí nikdy nezaniklo, jsou to dnešní Bílčice. — 7. Buzovec a Bouzovec na Medlicku jsou uváděny jako dvě zaniklé vsi, ve skutečnosti jsou totožné. — 8. Jakubčovice, Jakubčice na zboží dvoreckém bývají lokalizovány na levý břeh Opavice na hranice mezi Šírokou Nivou a Novými Heřminovými; ve skutečnosti jsou to jiné (slezské) Jakubčovice, kdežto Jakubčovice zaniklé na Dvorecku jsou totožné s Jokelsdorfem u Bílčic. **Šternbersko:** 9. Přechov zaniklý prý u Mladějovic vnesl do literatury Index k XII. sv. CDM, ve skutečnosti je to Přechov zaniklý u Podivína. 10. Těšov na Uničovsku vytvořil ČERNÉHO Ukazatel, je to však Ješov na Litovelsku (srovnej ZDO II, 439). — 11. Za dvě zaniklé osady pokládané Berlau a Prlov jsou ve skutečnosti totožné. — 12. Kunzendorf a Malé Kunčičky nebyly dvě různé zaniklé osady, ale jediná, která zanikla v trati Kunzendorf mezi Hraničními Petrovicemi a Jívovou. — 13. Střítež, uváděná jako zaniklá u Pňovic, ve skutečnosti splynula s Klopínou, jejíž dolní konec nyní tvoří (St. MAKAS, Střítež u Klopiny, Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci č. 103). — 14. Trachnice doložené prý pramenem z r. 1409 na Šternbersku se nevyskytuje.

Marie Maršálková.

Zábřežsko: 15. Velká Loučka uváděná v ČERVINKOVĚ rukopisu na Zábřežsku k 1399 nikdy neexistovala. — 16. Sebojany uvedené do literatury rovněž ČERVINKOU k r. 1399 je ve skutečnosti Svojanov u Maletína (viz CDM XII, 561). — 17. Syedly nikdy nezanikly, je to chybně čtené Jedlí. — 18. Výkošík nezanikl, nýbrž je to chybně čtený Vítošov, osada Hrabové. — 19. Adolfov nezanikl, je totožný s Jedlím (srovnej: L. HOSÁK, K počátkům dějin Šumperska, Severní Morava, 8, 1962 39. — 20. Domnělé Crhonice jsou patrně totožné s Crhovem. — **Šumpersko:** 21. Engeldorf nezanikl, byl to německý název Bohutínku (HOSÁK, Tamže, 40). — 22. Mackov nezanikl, je to Maršíkov, který se psal v pramenech 15. a 16. stol. Mařkov. — 23. Bridovice nezanikly, jsou to Vysoké Zibřidovice (HOSÁK, K počátkům dějin Šumperska, Sev. Morava 8, 1962, 44). — 24. Nánosné zaniklo podle pořadí osad zřejmě u Vikýřovic, Nového Malína či Hrabíšina. — 25. — 26. Třemešek nezanikl jediný, nýbrž dvojitý; Třemešek u Šumperka nebyl obnoven jako ves, nýbrž jen jako zámek s dvorem, Třemešek na panství úsovském obnoven byl. — 27. Svíberk se mezi zaniklými osadami neuvádí, ač jej má HOSÁK v Historickém místopise, 578; stával v témž okrsku jako Nánosné. — 28. Stará Hora; na vesnici toho jména upomíná

vrch Altenberg severně od Květné, kde je posud skupina domů a stopy po do-
lování. — **Rýmařovsko:** 29. Domnělý Muchochow je totožný s Mutkovem
(HOSÁK, Děj. Rýmařovska, I, 27). — 30. Genzidl slul správně Einsiedel; za-
nikl mezi Vajglovem a Rýžovištěm v trati Einsiedelberg. — 31. Zaniklý Valšov
není totožný s dnešním Valšovem, nýbrž zanikl u Těchanova, kde se příp. 1574
louka „Na Valšově“ a v urbáři z 1609 „Walschendorferthal“ (HOSÁK, Děj. Rýma-
řovska, I, 33). — 32. Kriegsdorf slula správně zaniklá ves, která byla obno-
vena a sluje dnes omylem PRASKOVÝM Valšov; v literatuře je zaměňována
s Valšovem (HOSÁK, Děj. Rýmařovska, I, 33.). — 33. Tassenthal slul správně
česky Tašnov, tak jest uveden k r. 1541 (HOSÁK, Děj. Rýmařovska, I, 33). —
34. Wellendorf je patrně totožný s Vajglovem (HOSÁK, Děj. Rýmařovska, 30).
— 34. Mníšek nelze ztotožňovat s Veverím, jak se děje, ale je identický s Ein-
siedel (Genzidl).

Vladimír Wolf.

Prostějovsko: 36. Lhota Vikošova; její lokalizace k Olšanům není ničím
opřena, poněvadž Hanuš Čihovka mohl mít statky i jinde než v okolí Olšan. —
37. Soběradý; není nejmenšího důvodu umísťovat je na Plumlovsko. — 38.
Vízovice nikdy nezanikly, nýbrž jsou totožné s Výšovicemi. — 39. Dolní
Otaslavice nebyly 1492 pusté, ale pustými byly tehdy Horní Otaslavice. —
Litovelsko: 40. Válemné se v pramenech vůbec neuvádí, do literatury se do-
stalo patrně omylem. — 41. Ježov je totožný s Ješovem, který zanikl v trati
Staré Ješovy v katastru ješovském. — 41. Čstětice nezanikly na Konicku, ale
daleko spíše v okolí Určic na Prostějovsku. — 43. Miličov nezanikl na Ko-
nicku, ale podle listiny z r. 1305 (CDM V, 181) bezpečně u Brodku na Přerovsku.
— 44. Semetín nezanikl u Brodku u Konice, nýbrž u Brodku u Přerova, viz
CDM XII, 206, k r. 1394. — 45. Oldřichovice nezanikly na Konicku, ale jsou
totožné s Přemyslovicemi, které sluly německy Ulrichsdorf (viz Boh. BURIAN,
Konický okres, 104). — 46. Bělíce slují nyní Bílsko; jen forma jména svědčí
o dočasném zániku vsi. — 47. Švábenice. Na zaniklou ves se soudí, protože
u Runářova je trať Švábenisko. Sotva jde o zaniklou ves, spíše o pozemky nazvané
podle pánů ze Švábenic, kteří získali panství konické v polovici 15. století.

Jitka Kalistová.

Zdeněk Gardavský

PŘEDSUNUTÉ HUSITSKÉ OPEVNĚNÍ U DOLAN

Funkční zvrát společenského útvaru — sídliště nebo opevnění — k němuž
docházelo zánikem útvaru, zánikem funkce, náhlou změnou funkce nebo přenesení
funkce na jiné místo, je někdy výrazně dokumentován hmotnou podobou
poslední fáze útvaru. Hmotný dokument se v tomto případě stává jakýmsi proto-
typem a srovnatelným normativním ukazatelem pro obdobné funkční útvary, stej-
ného nebo blízkého časového údobí, jež se v původní podobě nezachovaly. V pří-
padě, že jde o útvar, funkci a formu dříve neznámou, je možno odvodit z jeho
podoby obecné souvislosti; naopak srovnáním se souvislostmi a zákonitostmi již
známými můžeme vyhodnotit ty formy, stagnujícího útvaru, které patří jeho
konečné historické etapě.

Také v případě území dolanské „kartouzky“ a jejího opevněného předpolí mů-
žeme vymezit formy obou vzájemně navazujících funkčních útvarů — kláštera
a pevnosti — podle obecných zákonitostí útvarů stejné společenské funkce
a určené historické epochy. Formy vymykající se jednoznačně charakteristice
útvaru klášterního můžeme předběžně spojovat s funkcí husitské pevnosti; tyto
hypotézy však musíme ověřovat podrobnou analýzou. Zvláště pečlivě musíme

provést toto hodnocení v případě útvarů, vymykajících se zdánlivě z obecného průměru jevů určené funkční oblasti a jevové podoby. Takovýmto případem, který není jednoznačně pochopitelný bez hlubšího hodnocení hned od počátku, je opevněné území horského hřebene nad kartuzií. Ještě ve vzdálenosti téměř pětiset metrů od předních valů husitské pevnosti jeví hřeben výrazné stopy opevnění. Neobyčejný rozsah opevnění nutí nás zabývat se celým vějířem otázek, jež se soustřeďují do tří hlavních směrů:

Bylo historicky zdůvodněno budování tak nákladného opevnění?

Bylo funkčně zdůvodněno budování tak rozsáhlého opevnění?

Patřilo toto opevnění nesporně k husitské klášterní pevnosti, nikoliv k táboru jejího protivníka?

Odpověď na každý z těchto dílčích problémů tkví v jiné pracovní oblasti a způsob jejich zpracování se podle toho různí. Ke srovnání různých historických údajů a rozborů místní situace v prvním případě, přistupuje rozbor obranných a útočných možností, potřeb i principů v případě druhém a rozbor územní, funkční a fortifikační pro druhou i třetí otázku.

Všimněme si tedy nejdříve, jaké byly specifické společenské a vojenské podmínky v údobí vzniku, držení a zániku husitské pevnosti u Dolan; zda se projevovovala její funkční a obranná význačnost při řešení místní nebo široké historické problematiky; byly-li zdůvodněny tak rozsáhlé akce k jejímu vybudování a zajištění? Posoudíme-li historické údaje pouze z formálního hlediska, objevíme hned na počátku určité rozpory v údajích různých autorů o období a území námi vymezeném. Tyto údaje se liší zvláště v otázce data, kdy se započala husitská pevnostní fáze na dolanské kartuzii.¹ Různé názory se také vyskytují o husitských hejtmanech, řídících útok proti kartuzii nebo boj pod ochranou jejího opevnění.² Také otázka zániku husitské pevnosti není v dosavadní historické literatuře jednoznačně osvětlena.³ Seznámíme-li se však se všemi zmínkami o dobytí, obsazení a držení Dolan, o boji husitů proti Olomouci a jejím spojencům, pak dojdeme k názoru, že otázka datování a otázka spornosti jednoho či dvou dobytí husity je méně významná ve srovnání s jinými skutečnostmi. Podstatnými se jeví politické a strategické důvody, vedoucí k obsazení dolanské kartuzie, taktická opatření k jejímu udržení, aktivizace pracovního úsilí blízkého venkovského lidu, vojenské úspěchy husitů a jejich vítězné udržení vybudované pevnosti až do skončení husitských válek.

K dobytí kláštera nebyli husité vedeni touhou msty, jak se domníval WOLNÝ, ačkoliv klášter představoval pro ně potencionálního ideologického nepřítele. První převor Štěpán, protihusitský pamfletista a teolog, jenž působil v Dolanech od r. 1388 do r. 1421, si totiž získal přezdívku „kladivo husitů“ pro svou bojovnost; horlivě ho následoval na této cestě další Husův protivník, dolanský farář Pavel Pražský a Štěpánův nástupce převor Mikuláš.⁴

Mnohem závažnější však byly politické cíle husitů na Moravě — jejich snaha o přerušení obchodního spojení vedoucích katolických měst se Slezskem a hospodářská blokáda hlavního a největšího moravského města Olomouce. Tak mělo dojít k likvidaci nebo ke snížení jejich vojenského a politickohospodářského významu a k oslabení vztahů k uherskému králi Zikmundovi i jeho spojenci, později ustanovenému markraběti Albrechtovi rakouskému. Olomouc byla husity izolována a ztratila postupně své spojence v Uničově, Přerově a Prostějově, takže se městský písař Václav z Jihlavy zmiňoval o nejbližších přátelích až ve městech Litovli, Hradišti, Opavě a Krnově.⁵ Hospodářská blokáda města Olomouce byla prováděna plánovitě z celé řady opevnění, ležících v širokém okruhu kraje kolem města. Blízká města Prostějov, Lipník, Přerov i venkovské obce byly ostře vyzývány dolanskými husity k dodržování zákazu dovozu potravin do města a přestupky byly nelítostně trestány na zdraví a na životech. Vedle této pasivní formy volili husité formy aktivní, odháněli stáda městského dobytka, přerušovali cesty a ničili

mosty. V Olomouci i Šternberku se brzy, již v roce 1425, objevil značný nedostatek potravin, sladu, dřeva a jiných potřeb, takže se město obracelo až na rakouského Albrechta se žádostí o hospodářskou pomoc.⁶ Omezení dopravy, obchodu a výroby vedlo spolu se zvýšenými náklady na životní potřeby a na vydržování velké posádky k hospodářskému úpadku města, jež vyčerpalo své veškeré finanční rezervy a zadlužilo se; bylo dokonce nuceno propouštět ze svých služeb nevyplacené zbrojnoše, jichž přitom tak nezbytně potřebovalo.⁷

Husitské Dolany, jež hrály v tomto politicko-ekonomickém boji hlavní úlohu díky svému umístění i rozhodnosti vůdců a statečnosti bojovníků, měly mimoto významnou strategickou funkci při vojenských taženích husitů na Moravu, do Uher a do Polska. Dobyť Dolan samotných r. 1425 spadalo do doby přímého střetnutí obou táborů, kdy do země vtrhnul od jihu Albrecht rakouský, Zikmundův zeť a spojenec. Na Olomoucku však značně vzrostla v tomto roce síla i moc husitů, jejich bojovnost se nebývala aktivizovala. Od té doby zůstaly Dolany v centru událostí a zajišťovaly svou blízkostí u dopravních spojů a umístěním v linii husitských posádek, několik významných vojenských výprav, jež směřovaly obvykle ze směru od Zábřeha přes Uničov a Dolany na Přerov a Hranice. Tak probíhalo tažení Jakuba Kroměšína s 11.000 husity do Slezska na jaře 1430 i Prokopa Holého s Táborý v listopadu 1430. Prokop Holý však táhl téhož roku i v protisměru od Brna k Olomouci a podél Dolan k Šternberku, jehož dobyl a odtud dál k Nymburku. Podél Dolan směřovala pravděpodobně r. 1431 vojska Prokopa i Čapka proti Albrechtovi a po jeho zahnání do Uher tudy se vracela opět do Čech. Také následujícího roku se ubírali Táboriti pod Prokopem Holým a Sirotci pod Čapkem od Litomyšle podél Dolan ke klášteru Hradisku, jež uvolnili z obležení a poté do Slezska ke Střelínu. Klášter Hradisko měl nesporně významnou úlohu jako předmostí proti Olomouci, Dolany měly však svou polohou v předhůří Jeseníků, nad hanáckou rovinou a při styku hlavních cest, úlohu mnohem větší.

Přirozeným zájmem husitů o Dolany se dolanští kartuziáni cítili ohrožení již v roce 1423, kdy se dali pod ochranu zemskému hejtmanu Petrovi Strážnickému z Kravař. Když však došlo v únorové noci r. 1425 k násilnému obsazení Dolan husitským vojskem, rozpoznali jejich význam i olomoučtí měšťtí páni. Již druhý den, 3. února 1425 vytáhli k Dolanům olomoučtí a litovelští žoldnéři, vedení svými hejtmany a olomouckým purkmistrem, jenž zahynul v nastalém, pro husity vítězném, boji. Brzy poté zorganizovali olomoučtí měšťané nové obležení Dolan, jež zahájil Dobeš z Tvorkova. Vojsko města Olomouce, Znojma a snad i Litovle, šlechtická hotovost vedená zemským hejtmánem Haškem z Valdštejna i družina opavského knížete Přemka ležely v březnu a v dubnu roku 1425 osm týdnů bezúspěšně před pevností husitů v Dolanech, jež se úporně bránila. Také třetímu, časově blíže neurčenému obležení Dolany odolaly.⁸

Nebylo to však pouze zásluhou ozbrojených husitů, kteří byli posádkou v nových opevněních, ale v nemenší míře zásluhou robotného lidu z okolí, jenž vybudoval tato opevnění. S obzvláštní horlivostí pracovali poddaní dolanské kartuzie, takže byla vybudována vbrzku mohutná pevnost. Vyvolala značné obavy olomouckého písaře Václava: *„Husitům přišla pomoc, takže horské cesty uzavřeli a nám ani pokrmů ani dřevo dovésti nenechají. Opevnili klášter náspy, bojíme se, že se zmocní i kláštera Hradiska... prosíme o pomoc k silnějšímu opevnění Hradiska a vrchní pevnosti Majetína.“*¹⁰

Olomoučané ztratili skutečně obě uvedené předpevnůstky Olomouce a okruh hradů a tvrzí patřících husitům se uzavřel kolem města úplně. Vedle vzdálenějších měst — Třebové, Kroměříže, Přerova, Uničova, Prostějova byly to hrady Bouzov, Sovinec, Hluboký, Náměšť, Tovačov a tvrze v Majetíně, Skrbení, Horce, Citově i kláštery Hradisko a především Dolany, odkud husité přepadávali město ve dne v noci. Dolanští se spojovali s měšťany — s Prostějovskými i se šlechtou — s Janem Tovačovským z Cimburka — v častých a opakovaných útocích na město.

Již 26. dubna 1425 vyvolali Dolanští první obavy měšťanů a olomouckého písaře, jenž psal urychleně o posily proti nepříteli, jenž „se přiblížil až k městským zdem, městského hejtmana Toplera zabil, mnoho jeho soudruhů pobil“ a olomouckou posádku porazil. Později dosáhla vojenská bezmocnost města proti Dolanům a zastrašenost posádky takového stupně, že měšťští žoldnéři nebyli vůbec ochotni bojovat mimo město.

Zvratem byla teprve lipanská bitva r. 1434, jež přerušila svými důsledky ideologickou i vojenskou jednotu zbylých husitských posádek i drobné husitské šlechty; podlomila také strategický význam dolanské pevnosti, jejíž udržení si vyžadovalo příliš velkou posádku, nerušená spojení a značné dodávky životních potřeb. Revoluční vojska v Čechách se nejdéle udržela v Hradci Králové a poté na českém Sioně do září 1437, kdy Roháčův hrad padl. U nás došlo ještě později, 1. listopadu 1437 k vojenskému obsazení Litovle Pardusem z Horky a Bedřichem ze Strážnice, vedoucími tři sta českých husitů, kteří však byli okamžitě po zteči vytlačeni z města přispěchavšími Olomoučany. Dějinný zvrát směřoval již neúprosně ke konzolidaci nově se vytvářející šlechticko-měšťanské společnosti, směřoval proti akcím lidového husitství a jeho ozbrojeným projevům. Poslední z nich se odehrály v roce 1440, kdy se husité v Uničově a Litovli zmocnili násilím farních kostelů.

Podle PROKISCHE a BURIANA¹² přepadli husité v tomto posledním, současně již úpadkovém údobí na jaře 1437 některá místa u Olomouce, obsadili je a vyloupili okolí. Byly to však již více osobní zájmy hejtmanů, měnících se v kondotieri nebo loupeživé držitele některých rytířských hrádků. Dolanská pevnost, kterou podle BURIANA „snad opustili husité v údobí basilejského koncilu“, byla údajně obsazena „nočním útokem před Hromnicemi r. 1437“. Politické podmínky však již nedávaly záruku dlouhodobého nerušeného držení pevnosti, mravní síla revolučního husitství ochabla a vůle bojovníků k nezištnému boji byla podlomena. Je tedy možné, že v této době přijala husitská posádka zbytek z dřívější úplaty 10.000 zlatých, její posud neproplacené dvě pětiny a vydala klášter Olomoučanům. Následné rozboření bylo pravděpodobně součástí úmluvy obou stran, běžnou pro středověké vojenské poměry.¹³

Z této syntézy roztroušených historických údajů je zřejmé, že dolanská pevnost hrála v historii husitství olomouckého území mimořádně důležitou úlohu, že dosáhla svou působností celozemského významu. Opevnění nebyla budována náhodně, nýbrž zcela záměrně, dolanská posádka nebyla umístěna v náhodně zabrané tvrzi, nýbrž v místě, voleném úmyslně pro své specifické územní a strategické podmínky. Můžeme tedy předpokládat, že při budování dolanské pevnosti byly podniknuty veškeré kroky k tomu, aby se stala nedobytným opěrným bodem husitství v těchto místech a jako taková se též osvědčila. Nyní jde o to, zda se mohlo rozšířené klášterní území, husity opevněné „náspy“ udržet vítězně ve svém vlastním rozsahu, zda nevyžadovalo další předsunutá opevnění. Předtím však, než zodpovíme druhou otázku, musíme se seznámit podrobněji s charakterem horského hřebetu a zbytků opevnění, na něm vybudovaných.

Hřeben začíná před prvním příkopem klášterního hradiska v podobě valu, ležícího nad úrovní dnešní cesty. Směřuje k východu, za křižovatkou lesních cest se rozšiřuje a stoupá ve středním, později velmi prudkém vzestupu až k terénnímu zlomu. Za zlomem — rozhraním vzestupu a malé plošiny — následuje čtvercová valová vyvýšenina, položená na drobných skaliskách. Za ní se terén prolamuje mělkou sníženinou a stoupá mírně k druhé valové vyvýšenině, ležící rovněž na drobných skaliskách. Po dalším intervalu hřebene, opět mělce snížením ve středu délky, následuje obdélná valová vyvýšenina. Hřeben pak pokračuje mírným vzestupem se středovým prohloubením k čtvrté, opět čtvercové valové vyvýšenině. Za ní následuje plošinný úsek hřebene, poté mírný vzestup, měnící se ve středně ostrý a končící zlomem. Opět mírný vzestup k východu, malá rovinka a střední vzestup, končící příčným valem, plochým, ale silně vyvýšeným na obě strany

a přepažujícím původně úzký hřeben v jeho rozšířené části. Hřeben se nyní jaksi vytrácí do stran, velmi ostrá úbočí hřebene na jižní straně pokračují, na severní straně se však mění v mírná úbočí, příčně profatá mělkým, nejspíše zaházeným či zanešeným příkopem, navazujícím na terénní úžlabí. Před příkopem leží věžiště, okrouhlá vyvýšenina na skaliskách, obklíčená zbytky okružního příkopu, zatesaného do skály a obtočeného porušenými zbytky náspu. Na východ odtud se hřeben dále zplošťuje, rozšiřuje, mírně klesá, přechází v rovinku a opět mírně stoupá k širokému, málo vyvýšenému valu, přetínajícímu plošinu, jež se plynule rozšiřuje k východu. Pak následuje mělká sníženina, mírný vzestup k východu, poněkud vyvýšený zlom, středně ostrý vzestup a druhý poněkud vyvýšený zlom terénu. Poté již vlastní náhorní plošina, velmi široká, nepatrně stoupající k východu.

Všimneme-li si struktury valů a valových plošin v místech porušených průtahem lesní cesty nebo lesní těžbou zjistíme, že jsou vybudovány z drobných úlomků lomového kamene, obdobně jako valy vlastního hradiska. Valy i plošiny jsou dosti porušeny, snad záměrnou destrukcí v minulosti, více však staletými vegetativními změnami a lesní těžbou. Přesto se však zvedají 1–3 m nad úroveň přilehlých ploch nebo sníženin, jejich ohraničení je posud jasné a výrazné. Dvě z plošin leží na drobných skaliskách, odtesaných z boku, okrouhlá plošina věžiště je přímo vytesána ve skále a formy jejího skalního příkopu vylučují jiný, než umělý původ, a jinou než fortifikační funkci. Toto okrouhlé věžiště s vlastním příkopem a náspem leží v ploché části hřebene, v nulovém bodě, kde se vytrácí úzký hřbet a začíná se k východu rozšiřovat. Věžiště leží mezi dvěma valy, prohnutými svou vypouklou linií k východu, přibližně uprostřed jejich intervalu. Čtercové plošiny následují jedna za druhou v pravidelných odstupech, jednotlivé prvky hřebene jsou od sebe vzdáleny v přibližně stejných vzdálenostech. Dnešní utváření hřebene má posud nesporný charakter lidského díla, využívajícího přírodní formy pro vlastní potřeby a jak se ukáže — ve shodě s podmínkami doby, ve shodě s útočnými a obrannými prostředky první poloviny 15. století.

Mezi prvním valem a terénními zlomy náhorní plošiny na východní straně (jež mohou být stopami předsunutých obranných linií obléhacího tábora), jsou řádové vzdálenosti 50 a 80 m. Vzdálenost prvního a druhého valu činí řádových 100 m, při čemž dílčí intervaly od středu prvního valu k začátku okružního náspu věžiště a odtud k druhému valu činí opět 2×50 m. Vzdálenost od druhého valu k první čtercové valové vyvýšenině činí řádových 140 m, odtud až k rozhraní plošiny a ostrého svahu nad hradiskem je 150 m. V rámci této délky jsou však i dílčí vzdálenosti nápadně pravidelné. Vzdálenost mezi první a druhou plošinou i třetí a čtvrtou plošinou činí přibližně 25 m, vzdálenost mezi druhou a třetí je pak téměř dvojnásobná — 45 m. Od rozhraní ostrého svahu po vlastní klášterní hradbu je 160 m.

Je tedy zřejmé, že uvedené vzdálenosti mezi 100–150 m a téměř pravidelné podíly 25 a 50 m mohou mít určitý význam. Je-li celý útvar dílem husitského opevňovacího způsobu, jak tvrdíme, pak vzdálenosti opevnění odpovídají obranným a útočným prostředkům doby. V 15. století musíme počítat jednak se samostřelou, jež převládaly mezi pěchotními zbraněmi, jednak s velkými praky, blidy, kluky či katapultami a balistami, jednak se štíhlými tarasnicemi a mohutnými bombardami. Velké praky byly ještě velmi dlouho používány, nejen při obraně opevnění,¹⁴ ale též při obléhání. Praky byl ostřelován hrad Slon v roce 1437 i slezské hrady Vartnov, Cvilín a Luginsland v roce 1474.¹⁵ Ačkoliv oba druhy obléhacích zbraní měly poměrně značnou donosnost — u praků až 500 m, u bombard 500–1130 m — účinek na tuto maximální vzdálenost klesal na pouhou rušivou činnost. Praky i bombardy se uplatňovaly plnou působností nejvýš do vzdálenosti 150–200 m, husitská polní děla i přes 250 m. Praky, které byly konstruovány a vyzkoušeny ve Francii r. 1850, měly velmi přesnou palbu s vrhem střel, bomb a kvádrů na vzdálenost 120–200 m, podle druhu a tíhy střeliva. Naproti tomu malé pěchotní

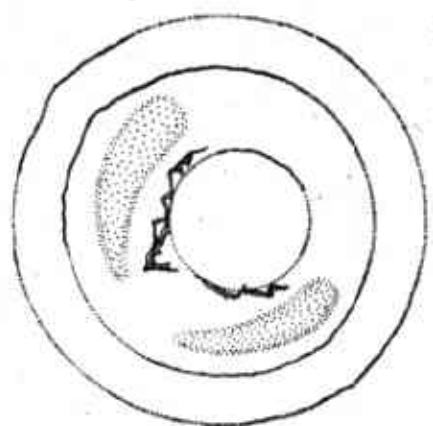
zbraně — samostřily či kuše, měly značnou průbojnost na vzdálenost 50 m, která udávala průměrný odstup opevňovacích článků. Průměrná donosnost samostřílů byla 100 m při vodorovné střelbě a mnohem více při střelbě parabolické.¹⁶

Vezměme nyní v úvahu výhody značného terénního vyvýšení hřebene nad plochou hradiska, které umožňovalo nepříteli nejen přehlednost jeho území, ale též zvýšený dostřel a sílu úderu! Můžeme předpokládat, že praky nebo děla, jež by byly postaveny nad ostrým svahem hřebene v místech valových vyvýšenin, by zasáhly snadno (při dvouseťmetrovém dostřelu) celou východní polovinu hradiska. Opevnění mezi hlavní hradbou a prvním příkopem mohla být z hřebene soustředěně zničena a pěší útok na hradisko po mírnějších svazích od jihu a jihovýchodu aktivně podporován střelbou. Hřeben, jehož by se zmocnilo větší vojsko vybavené obléhacími prostředky, by proto znamenal pro vlastní pevnost smrtelné nebezpečí.

Husité byli tedy bezpodmínečně nuceni opevnit tuto část hřebene čtyřmi sruby na plošinách, majících dnes rozměry 6/6 m, 9/7 m, 10/9 m a 20/9 m. Tato část hřebene měla pro husity zřejmě mimořádnou důležitost, neboť volili silné zahuštění obranných článků, jež mělo vyloučit dobytí táhlého opevnění s boků. Současně mohl být postaven eventuální útok z čela nebo týlu před řadu vzájemně se podporujících pozic, vzdálených na účinný dostřel luků a pěchotních praků s pětinašobnou rychlostí střelby proti průbojným samostřílům a palným zbraním.

Před valovými plošinami se však hřeben značně rozšiřoval a současně se zplošňoval, takže umožňoval určité soustředění vojska a útočných prostředků proti plošinám. Husité byli nuceni proto opevnit ještě další úsek, 240 m dlouhý, dvěma příčnými valy s předloženými příkopy, snad záměrně zasypanými při boření v r. 1437. První val přetínal plošinu v délce 40 m při průměrné šestimetrové šířce, druhý val v délce 35 m při šířce 2,7 m. Mezi oba valy bylo posazeno věžiště se samostatným hrazením — příkopem a okružním náspem. Na první val bylo věžiště navázáno plynule, od druhého valu bylo však odděleno příkopem. Vnitřní část věžiště měla průměr cca 8 m, příkop v koruně byl široký od čtyř do šesti metrů a okružní násep měl šířku necelých tří metrů v koruně s průměrem kruhu přes 23 m. Věžiště se srubem bylo jádrem přední části husitského opevnění v součinnosti s oběma valy, mělo však také mimořádný význam při střežení a obraně severního úbočí, v těchto místech se velmi mírně svažujícího.

Použití odloučených bašt je charakteristickým znakem Žižkovy vojenské školy. Sruby použil náš husitský vojevůdce poprvé na Vítkově r. 1420, kdy je „maličkým příkopem kázal okopat a zdí ze země a kamení obklaziti“. Také na uherském

PEVNOST DOLANY.

2. Půdorys věžiště na Hřebenu.

Stav 1961.

tažení r. 1423 zaznamenali kronikáři dvakrát taktické použití odloučených, byl jen dočasných opevnění, vybudovaných sestavou válečných vozů mimo vlastní táborové území. U Tůru a Nadaše „nedal“ Žižka Uhrům „nikdež na těch vrších ostati“, neboť vybudoval vždy odloučené vozové bašty tak, aby zamezil přístupu k táboru z náhorních plošin, hodících se dobře k ostřelování. Tento systém před-
sunutých, pohyblivých i polních opevnění, měnících se koncem století v systém
předsunutých věží, předcházal pokrokově systému odloučených rondelů 16. století
a redut 17. století. V Dolanech byl použit se záměrem tak podobným, že nemůžeme
pochybovat o husitské obranné funkci bašty. Působnost její i valů mezi nimiž je
umístěna, je obrácena k východu, k možnému přístupu nepřítele, nikoli v opačném
směru. Bašta nemohla sloužit obléhacímu vojsku jako ochrana týlu, neboť to by
nemělo na vlastním hřebenu dostatečný ubytovací prostor. Jde proto výhradně
o opevnění, značně předsunuté před vlastní pevnost.

Shrneme-li tedy stručně výsledek všech těchto syntéz, rozborů a úvah, můžeme
říci, že prokázaný dějinný význam husitské pevnosti u Dolan podmiňoval vybudo-
vání rozsáhlého a husitsky svérázného opevnění, že toto opevnění k pevnosti
patřilo a její významnou funkci plně umožnilo.

Základní literatura je uvedena v odkazech článku „Husitská pevnost na zdech kartu-
ziánského kláštera u Dolan“. Širší vztahy a údaje historické a vojenské byly čerpány
z těchto studií:

J. DURDÍK — Husitské vojenství, Praha 1954.

L. HOSÁK — Husitské revoluční hnutí v olomouckém kraji, Olomouc 1960.

H. KUFFNER — Husitské vojny v obrazech, Kr. Vinohrady.

M. V. LEDUC — Armes de guerre offensives et défensives (Dictionnaire raisonné du
mobillier, díl 5, Paris 1874).

M. V. LEDUC — Dictionnaire raisonné de l'architecture, díl 1, 8, 9, Paris 1867—1868.

D. MENCLOVÁ — Vliv husitských válek na pozdně gotickou fortifikační architek-
tu, Umění 1961, ročník IX, sešit 5, str. 433—471.

A. TUREK—L. JISL — Ostravsko za česko-uherské války ve světle písemných
pramenů a archeologických nálezů (Časopis sl. musea v Opavě, III 1953, sešit 1,
serie B Historia, str. 1—24).

E. WAGNER—Z. DROBNÁ—J. DURDÍK — Kroje, zbroj a zbraně doby předhusitské
a husitské, Praha 1956.

¹ WOLNY (str. 95) uvádí dobytí kláštera husity „nejvýš rozhořčenými na převora Ště-
pána“ v letech 1421 a 1427. PROKISCH (str. 337) datuje dobytí kláštera 1. únorem
1425 a jarem 1437. BURIAN (str. 204) uvádí 2. únor 1425 a noc před Hromnicemi 1437.
HOSÁK (str. 18) a NEŠPOR (str. 76) se zmiňují pouze o 2. únoru 1425 jako o datu
obsazení kláštera husity a pomíjejí jejich event. druhý zásah.

² BURIAN (str. 204, 206) jmenuje vůdce husitů z r. 1425 Dobšem z Tvorkova a z roku
1437 Smilem z Moravan. HOSÁK (str. 18) označuje Smila z Moravan za dobyvatele kláš-
tera již v roce 1425 na rozdíl od PROKISCHE (str. 337), jenž má o něm stejný názor
jako BURIAN. KUFFNER (str. 29) uvádí navíc s otazníkem Jana Tovačovského, který
mohl být podle něho vůdcem husitů v roce 1425. V. AMBROŽ (v článku Svobodný po-
plužní dvůr v Moravičanech, Časopis vlasteneckého spolku musejního v Olomouci, 1930,
ročník XLIII, str. 122. 3) uvádí ještě vedle Jana Tovačovského z Cimburka i Petra
(Strážnického) z Kravař, kteří mohli vést oddělení husitů k obsazení kláštera v r. 1425.

³ Datum rozboření kláštera HOSÁK (str. 18) neuvádí, NEŠPOR (str. 78), BURIAN (str.
206), AMBROŽ (str. 123) a OPLUŠTIL (str. 115) je kladou do r. 1437, kdežto WOLNY
(str. 95) až do r. 1438 (tiskovým omylem je však uvedeno datum 1468).

⁴ Viz PROKISCH str. 336 a NEŠPOR str. 72, 344.

⁵ Viz HOSÁK str. 18.

⁶ Viz OPLUŠTIL str. 114, HOSÁK str. 17, 18.

⁷ Viz HOSÁK str. 18, 20.

⁸ Viz KUFFNER str. 29, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 56, 58, 59.

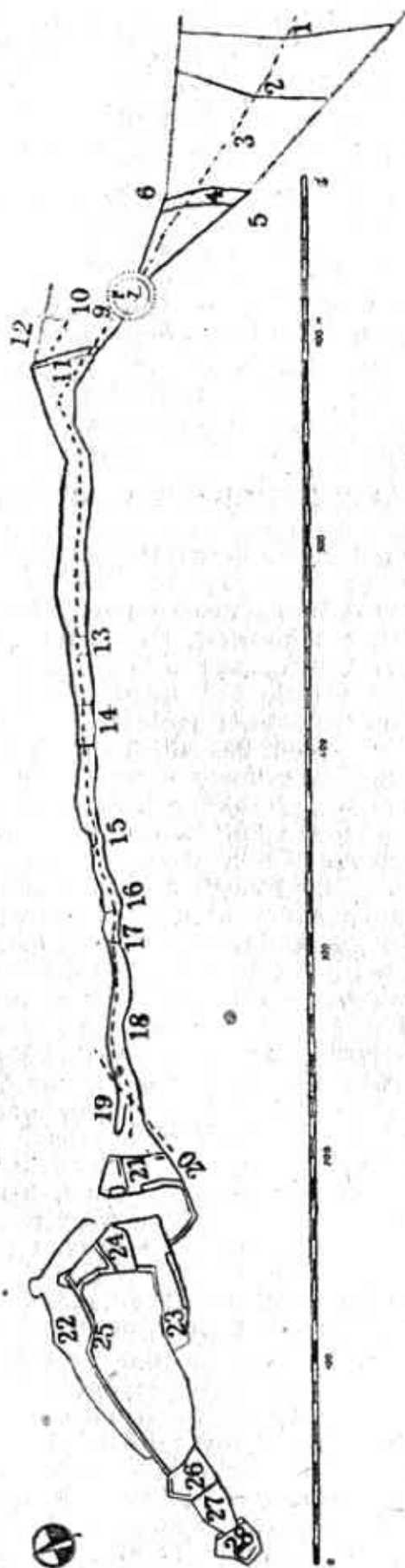
⁹ Viz HOSÁK str. 20, NEŠPOR str. 76.

¹⁰ Viz HOSÁK str. 18, 20, OPLUŠTIL str. 114, NEŠPOR str. 75, 76.

¹¹ Viz OPLUŠTIL str. 114, HOSÁK str. 20.

¹² Viz PROKISCH str. 37, BURIAN str. 206.

¹³ Viz BURIAN str. 206, PROKISCH str. 337, HOSÁK str. 18, NEŠPOR str. 78.

PEVNOST DOLANY.

1. Celkový situační plán.

Stav 1961.

1., 2. Příčné zlomy na okraji náhorní plošiny. 3. Mírně snížená mezplocha. 4. První val přesunutého opevnění husitské pevnosti. 5. Prudké jižní svahy. 6. Mírně severní svahy. 7. Věžiště bašty či srubu na skalní vyvýšenině. 8. Zbytky příkopku, vytesaného ve skále a zasypaného částečně niveletou lesní cesty. 9. Zbytky okružního náspu. 10. Mělké zbytky polo zasypaného příkopu. 11. Druhý val přesunutého opevnění, vybudovaný z úlomků lomového kamene. 12. Středně ostré severní svahy. 13., 14., 15. 16. Valové vyvýšeniny, umístěné částečně na skalkách a nasypané z úlomků lomového kamene. 17. Okrajový val. 18. Prudký sestup hřebene k vlastnímu hradišku. 19. Přípojný val, původně vrchol hřbetu. 20. Dnešní cesta od Dolan. 21. Předhradní valové útvary. 22. Valy severního parkánu. 23. Opevnění jižního parkánu. 24. Valy štítového opevnění. 25. Linie klášterního hrzení. 26., 27., 28. Obranné valové plošiny západního svahu hradiška.

¹⁴ Stavba praku byla provedena na Nových Hradech ještě v r. 1471.

¹⁵ Král Matyáš Korvín používal při svém tažení do Slezska vedle děl i praků, z nichž vystřeloval hrubě přitesané kamenné koule 80–100 kg těžké, nalezené při vykopávkách na uvedených hradech — viz TUREK str. 16, 22.

¹⁶ Viz WAGNER str. 79, 80, 85, 87, DURDÍK str. 78, 80, 86, 87, 152, MENCLOVÁ str. 435, LEDUC - Armes, díl 5, str. 37, LEDUC - Architecture díl 1, str. 345, 409, díl 8, str. 407 a díl 9, str. 110, 114.

Zaměření Hřebene a rukopis zpracovány v říjnu 1961. Nákresey dr. arch. Zd. Gardavský. Recenzoval arch. inž. Zd. Hynek.

Zusammenfassung

Ein Turmhügel, Wälle in seiner Umgebung und Erdposten, die zwischen ihm und der ehemaligen Husitenfestung bei Dolany liegen, können als vorgeschobene Befestigungswerke erklärt werden.

Karel Floss

VYCHODILOVY PŘEKLADY PASCALA V OLOMOUCKÉM „KOMENSKÉM“

(K 300. výročí úmrtí Blaise Pascala)

Je zajímavé, že hned na počátku mohutnějšího rozvoje duchovního života v našich zemích po osvobozujícím roku 1860 je několikrát, i když ne příliš rozsáhle či hluboce, věnován zájem životu a dílu francouzského vědce a filosofa Blaise Pascala. A je tím zajímavější, že se první pascalovské práce v Čechách i na Moravě tak či onak pojí s nejpokrokovějšími skupinami společenského a kulturního dění v Praze a Olomouci. U příležitosti 250. výročí Pascalova narození vyšel v ČČM článek Myšlenky Blaise Pascala o bohu, víře, prvních a posledních věcech člověka. Nenapsal jej nikdo jiný než proslulý pražský spisovatel a politik Josef Václav Frič, jež zavedl život vyhnance též do Paříže a jež známe mimo jiné jako překladatele Byrona a Heina.¹ O Fričově překladatelské činnosti se zde zmíníme proto, že jeho studie o Pascalovi má tři části, z nichž první dvě jednájí o Pascalově životě a díle, kdežto třetí je věnována překladu „pečlivě vybraných“ partií Pascalových Myšlenek. Jak vysoce hodnotila Pascala pokroková česká veřejnost v 70. letech minulého století, o tom svědčí již úvod Fričovy práce: „Myšlenky Pascalovy jsou vedle spisů Descartových a Montaignových hlavní pýchou francouzské literatury sedmáctého století, jsou i zároveň považovány za předvoj encyklopedistů a náleží bez odporu k nejvzácnějším, spolu však i k nejzáhadnějším pokladům lidského ducha vůbec.“² A když se stal roku 1882 na české universitě profesorem filosofie Masaryk, je hned první jeho publikace věnována mysliteli, který svedl „zápas protestantského rozumu s katolickým citem“ — roku 1883 vychází studie Blaise Pascal, jeho život a filosofie. Tak se ve sbírcce přednášek a rozprav, redigované Hostinským a Gollem, setkáváme s prací, jež při hledání světového názoru pro moderního člověka počítá též s Pascalem: „... neskýtala by filosofie polou Pascalovým, polou Humovým duchem osnovaná oné základny duševní, která skutečně vyhověla by citu i rozumu?“

Na Moravě je rozvoj mladých sil v sedmdesátých letech minulého století nerozlučně spjat se jménem Jana Evangelisty Kosiny. Od svého příchodu do Olomouce byl Kosina horlivě činný v životě společenském i kulturním a s básníkem Janem Havelkou a historikem Vincencem Praskem se stal „téměř směrodatným určovatelem generačního chápání nejenom při výběru literárních námětů, ale i v názorech na literaturu a na kulturní dějiny vůbec.“³ Roku 1870 byl mezi předními zakladateli Spolku moravských učitelů a r. 1873 založil v Olomouci s Havelkou a několika dalšími osobnostmi stejného smýšlení pro potřeby českých pedagogů časopis „Komenský“. V tomto časopise, v němž Kosina mimo jiné publikoval svůj pověstný útok proti kosmopolitismu a v němž se vedle Havelky nejhorlivěji účast-

nil redakce, neúnavně vyhledáváje nové vhodné přispěvatele a upravuje často i práce jiných autorů,⁴ se v letech 1884 a 1885 (za redakce Slaměnkovy — duší časopisu byli ovšem stále ještě Kosina, Havelka a Prasek) objevily statě napsané Blaisea Pascala Myšlenky, s bližším určením: překládá P. J. Vychodil.

Pavel Julius Vychodil, od jehož narození uplynulo shodou okolností sto let (narodil se 18. dubna 1862 v Přemyslovicích na Moravě), je znám především jako překladatel Aristotela a redaktor Hlídky (původně Hlídka literární).⁵ Že si v něm „Komenský“ nevybral špatného spolupracovníka (i když v roce 1884 bylo Vychodilovi teprve dvaadvacet let), o tom nejlépe svědčí slova Jana Korce z roku 1888:⁶ „P. J. Vychodil dobyl sobě svou literární činností již značného jména a nevšedních zásluh. Neobyčejnou jazykovou přesností vyniká vše, co napíše. Co udělal z bývalého Mathonova „Apoštolátu tisku“, vědí všichni, kdož se o to interessují. Ale zač obzvláště jsme mu povděční, jsou ty jeho záslužné překlady nesmrtelného Stageirity Aristotela. To je práce, která se musí respektovati, a kterou plnou měrou dovede oceniti pouze ten, kdo ví, co to znamená překládati Aristotela, a kolik učenosti a mravenčí píle vyžaduje práce ta od dělníka, jenž do ní se dává. Jaké nesnáze působí zejména překlad filosofických termínů Aristotelových, o tom by nejlépe mohl vykládati p. překladatel sám. Nemáme posud ustáleného českého filosofického názvosloví. Pražská filosofická jednota vypisuje právě cenu na historickou studii o české terminologii filosofické. S radostí vítáme tuto myšlenku a soudíme, že vedle Dra J. Pospíšila právě P. Vychodil jest jedním z nemnoha povolanych, jenž by ku práci té se hodil...“⁷ Je ostatně známo, že mladému Vychodilovi dával slovo i Masaryk ve svém „Athenaeu“. Tvrdý připomíná, že Vychodil chtěl být moravským Masarykem a že na popud prof. Čády byl pro národní i všeobecně lidský ráz své činnosti jmenován v roce 1896 dopisujícím členem Akademie.⁸ „Některé zjevy svědčí o značné sympatii Vychodilově pro Masaryka, který tuto sympatii opětoval, posoudiv příznivě jeho překlad Aristotelovy knihy „O básnictví“... Tiché dorozumění s Masarykem ukazuje například Vychodilova ostrá kritika „Dějín filosofie nejnovější“ Masarykova odpůrce Josefa Durdíka. Kromě nepříznivých kritik Masarykovy a Vychodilovy byly ostatní kritiky nejen příznivé, ale téměř oslavné. Naopak Masarykovy „Základy konkrétní logiky“ kritisoval Vychodil velmi slušně a příznivě, i když při tom vytkl výrazně své odlišné stanovisko. Také o Masarykově České otázce dal psáti pozdějším opatem Šupem celkem příznivě přes její „protiklerikální“ stanovisko.

Není-li jisto kdo a jak získal Vychodila jako spolupracovníka „Komenského“, když přece měl — kromě jiných možností — k dispozici svou „Hlídku literární“, víme alespoň tolik, že Vychodila spojoval s Kosinou a Havelkou odpor proti pražskému „Lumíru“ a lumírovcům vůbec, který byl klasicky vyjádřen v Kosinových „Hovorech olympských“. Kosina sám byl Vychodilovi jistě blízký též svým kladným poměrem k Masarykovi a v neposlední řadě též svými překlady z řecké filosofie.⁹

Víme-li nyní alespoň to nejnutnější o pascalovských pracích v druhé polovině minulého století v našich zemích a známe-li alespoň v hrubých rysech Vychodilův světonázorový a překladatelský profil, můžeme blíže přihlédnout k jeho překladům v „Komenském“. Předně je třeba říci, že jich nebylo mnoho — jedno pokračování vyšlo v r. 1884 a dvě v r. 1885 (celkem jde o necelých 11 stran, zatímco Fričův výbor má přes 30 stran). Tu se setkáváme s prvním zajímavým problémem: když začal Vychodil Pascala překládat, neměl jistě v úmyslu tak brzy skončit. Svědčí o tom již poznámka při úvodní části překladů v „Komenském“, kde říká, že se osměluje podat ukázky prvé části slavného spisu, ze kterého bylo do

češtiny převedeno jenom něco.¹⁰ Vychodil zde může narážet pouze na Fričov výbor v ČČM, ale pak měl zajisté v úmyslu podat v „Komenském“ více než pouhých 11 stran. Svědčí o tom ostatně i Vychodilova poznámka v „Hlídce“ o půlstoletí později, že „bylo od otiskování v nerozsáhlém časopise upuštěno.“¹¹ Nevíme ovšem, zda a kolik měl Vychodil z Pascala „do zásoby“ přeloženo, či zda dokonce přeložil pouze ona tři pokračování uveřejněná v „Komenském“, jisto je však tolik, že se tu nějak změnil původní záměr redakce či překladatele. Že jde spíše o překladatele, vyplývá i z toho mála, co Vychodil o Pascalovi a jeho filosofii řekl. První jeho přístup k tomuto filosofu byl takřka bezvýhradně kladný, neproblematický, dvaadvacetiletý překladatel nepovažoval za nutné připojovat nějaký poznámkový aparát, Pascal prý bude mluvit nejlépe sám za sebe. Krátká poznámka o Pascalovi vrcholí zvoláním: „Ať přispěje ke samostatnému myšlení, bez něhož filosofie není možná!“¹² Příznačné je též to, že pokud jde o hlubší poznání Pascala života a díla, odkazuje Vychodil na zmíněný spis Masarykův, který je podle jeho mínění dosti důkladný, i když stručný a ne docela nestranně pojednávající.¹³ Jak podivně se od této mladické neproblematičnosti odrážejí slova Vychodilova jako starce, když v roce svého úmrtí píše: „Nesmrtelná, ač ovšem na čtení velmi nesnadná Pascalova zlomková obrana křesťanství... vyšla česky u nás ku podivu za krátkou dobu po druhé (naráží se tu na překlady Ant. Uhlíře, které vyšly 1909 a 1937 — pozn. K. F.). Před 40 lety uveřejnil jsem v „Komenském“ za redakce Slaměníkovy úryvky z „Myšlenek“, nevěda, že jsou pro jansenismus na indexu, ale jelikož by bylo třeba bývalo také obšírného výkladu k nim, bylo od otiskování v nerozsáhlém časopise upuštěno. Jak praveno, je to četba přenesná, ale pro ducha na jasnějších místech převydatná.“¹⁴ Naskýtá se myšlenka, zda se Vychodilova zatrpkllost, jak o ní mluví Hýsek i Tvrdý¹⁵ nezrodila z podobných životních zkušeností. Vždyť časopis „Blahověst“ naznačil již v r. 1867 „žádoucí“ poměr ke spisovateli „Listů provinciálních“,¹⁶ nebylo by tedy divu, jestliže někdo ze starších katolických spisovatelů uvedl svobodomyšlný rozlet mladého Vychodila na pravou míru. Je ostatně možno, že se průběhem doby změnil Vychodilův poměr ke „Komenskému“, jako se změnil i jeho poměr k Masarykovi, když se ukázalo, že světonázorové rozdíly jsou příliš velké. V tom případě by mohlo být vyjádření zestárlého Vychodila jen jakýmsi východiskem z nouze, jakýmsi eufemismem, který ho měl zbavit složitého a nežádoucího vysvětlování tak či jinak nemilých skutečností.

Avšak ať už je tomu jakkoliv — v jednom se až dosud mýlili všichni, Vychodila nevyjímaje: v „Komenském“ nevyšly překlady Pascalových Myšlenek, nýbrž dvou důležitých Pascalových fragmentů, z nichž jeden (pokud je nám známo) nebyl nikde jinde česky publikován.¹⁷ Jde jistě o omyl velmi nemilý, přičemž nejzajímavější je skutečnost, že jej Vychodil opakuje ještě na sklonku svého života ve zmíněné poznámce v „Hlídce“. Pascal měl vůbec, můžeme-li to tak říci, v české bibliografii i literární historii málo štěstí.¹⁸ Již Vychodilův chronologický údaj o vlastních překladech v „Komenském“ je chybný. Pascalovy fragmenty tam nevyšly před 40, nýbrž před 50 lety.¹⁹ Hlavním omylem ovšem zůstává nesprávný název překládaných děl. Tvrdý ve své bibliografii Vychodilových filosofických překladů Pascala vůbec neuvádí, jiní, kteří jej uvádějí, následují všichni Vychodila a tvrdí, že přeložil Myšlenky.²⁰

Vychodil tedy přeložil a v „Komenském“ uveřejnil dva Pascalovy fragmenty, jež jsou mimo jiné důležité tím, že jde vlastně o jediné dvě Pascalovy práce, jež lze označit jako filosofické ve vlastním smyslu. Jde o *Fragment d'un Traité du Vide* (Vychodil: O auktoritě v oboru filosofickém),²¹ který vznikl v době před smrtí Pascalova otce, před tzv. „période mondaine“, a o druhou část práce *De l'esprit géométrique* (vznikla v posledních letech Pascalova života), která se nazývá *De l'Art de persuader* (Vychodil: Kterak přesvědčovat).²² Toto druhé Pascalovo dílo bylo do češtiny úplněji přeloženo Jiřím Guthem nedlouho po Vychodilovi.²³ V tomto případě tedy nemá Vychodil nějaké výsadní postavení, avšak naskýtá se příležitost srovnat oba překlady a udělat si tak představu o úrovni Vychodila jako překla-

datele z francouzštiny. Guth byl nesporně v několika směrech ve výhodě: univerzitní studia konal v Ženevě, již dříve přeložil Descartesovu Rozpravu o methodě, když překládal Pascala byl starší než Vychodil, a konečně nelze zapomínat ani na to, že pro exaktní Pascalovo myšlení byl vhodnější Časopis pro pěstování matematiky a fysiky než více méně popularisující „Komenský“. A přesto vychází po srovnání obou překladů lépe Vychodil, což opět svědčí o jeho mimořádném překladatelském nadání. V úsecích, jež totiž můžeme srovnávat, má Guth nejméně pět hrubých překladatelských poklesků, zatímco u Vychodila je možno mluvit nejvíce o pěti, z nichž alespoň tři možno vysvětlit nedopatřením při tisku. Co však je důležitější, Vychodilovy překlady jsou příznačné jistou lehkostí a volností (v mezích možností), důsledným zčešťováním a konečně přesností a správností; k záporným rysům Vychodilova překladatelského umění možno naproti tomu počítat jisté subjektivisování textu, které vzniká z někdy přehnané snahy po adresnosti.

Nejvíce potěšitelné je však to, že překlad statí O auktoritě v oboru filosofickém, jež nám nepodal kromě Vychodila nikdo, je takřka bezchybný, a až na dvě věty, jež jsou ostatně pouze opomenutelným rozvedením myšlenek předcházejících, úplný. Tento překlad Pascalovy ostré filosofické invektivy byl jistě pro mnohé čtenáře osmdesátých let minulého století silnou četbou. Avšak jeho význam a potřebnost se nezmenší, dokud bude zdravý rozvoj lidského myšlení ohrožován jakýmkoliv dogmatismem. I dnes leckde platí výčitka, jež stojí v čele Vychodilova překladu: „Úcta chovaná ku starobylosti dnes dostoupila té míry ve věcech, ve kterých nejméně má vlásti, že činíme si věštbami veškery její myšlenky, tajemstvími třebaž i temnosti její, že nelze již vytasiti se s novotami bez nebezpečení, a že slova spisovatele nějakého jsou s to, by porazila důvody nejpádnejší.“²⁴

V jubilejním Pascalově roce tak přispíváme k poznání velkého francouzského myslitele kromě několika chronologických a bibliografických zpřesnění především zjištěním, že v olomouckém „Komenském“ (r. 1884) máme sice poněkud zastaralý, ale stále ještě upotřebitelný překlad jeho důležité práce *Fragment d'un Traite du Vide*, i když pod názvem O auktoritě ve filosofii, který je ostatně výstižnější než „nerealizovaný“ titul francouzský.

¹ ČCM 1873. Autor práce je označen jako Jos. Frič. Že jde o Josefa Václava Friče, jemuž v té době ještě nebyl povolen návrat do vlasti, vyplývá z Fričovy korespondence s Jaromírem Čelakovským, který též zprostředkoval uveřejnění. Autorství J. V. Friče potvrzuje též O. Šimáček, který zpracovává bibliografii prací J. V. Friče. Za informace zde vděčím Literárnímu archivu knihovny Národního musea v Praze.

² O Fričově osobnosti a významu viz nyní nově ve sborníku J. V. Frič a demokratické proudy v české politice a kultuře, Praha 1956.

³ Bedřich SLAVÍK, To bylo símě hořčičné... Símě hořčičné. Památník osmdesáti let Slovanského gymnasia v Olomouci. Olomouc 1947, s. 53.

⁴ Miloslav HÝSEK, Literární Morava v letech 1849—1885. Moravská Ostrava 1911, s. 206.

⁵ Josef TVRDÝ, J. P. Vychodil. Praha 1940.

⁶ Z recenze Vychodilova překladu Aristotelovy Ethiky Nikomachovy. Obzor 1888, s. 363 n.

⁷ O českém filosofickém názvosloví psal Vychodil již ve 2. ročníku časopisu „Athenaeum“.

⁸ TVRDÝ, 1. c., s. 3 a 9.

⁹ 1863 vyšel Kosinův překlad Platonovy Obrany Sokratovy a Kritona, 1865 překlad Gorgia. V tomto směru je snad možno dovoliti si úměru Kosina: Vychodil = Novotný : Kříž.

¹⁰ „Komenský“ 1884, s. 547.

¹¹ Jde o jeden z posledních (nepodepsaných) Vychodilových příspěvků v jeho „Hlídce“ (1938, s. 63), který je nadepsán Pascal a židé.

¹² „Komenský“ 1884, s. 547.

¹³ Na některé dosti závažné nedostatky Masarykovy práce o Pascalovi upozornil později překladatel Myšlenek Ant. Uhlíř (Nástin filosofie Pascalovy, Česká mysl 1910). Vytýká Masarykovi především to, že u Pascala nesprávně směšoval skepsi náboženskou

a noetickou. Podle Uhlíře je Pascal skeptikem pouze tam, kde pravda závisí na přirozených prostředcích lidského poznání. Tvrzení o náboženské skepsi Pascalově je prý romantickou legendou Chateaubriandovou a Cousinovou. Zdá se, že i když ne přísně vědeckým postupem, tedy alespoň uměleckou intuicí se u nás Pascalovu vnitřnímu světu nejvíc přiblížil F. X. Šařda ve statí Pokušení Pascalovo (byla napsána v r. 1928, později vyšla v Dřevorytech starých i nových v r. 1935).

14 „Hlídky“ 1938, s. 63. I když v dalším poznáme, že Vychodil vlastně Pascalovy Myšlenky nepřekládal, je jeho poukaz na index problematický. V r. 1948 vyšly v Trnavě Myšlenky s povolením církevní vrchnosti, a též bez komentáře, jen s nerozsáhlou úvodní studií.

15 M. HÝSEK v LF 1938, s. 241. J. TVRDÝ, l. c., s. 23.

16 J. N. DESOLDA, Co soudí sami francouzští spisovatelé (jde o Voltaira, Jos. de Maistra, Chateaubrianda aj. — pozn. K. F.) o pověstných „provinciálních listech“ Blažeje Pascala.

17 Zdá se, že Vychodil svedla k omylu především jeho francouzská předloha: Moralistes Français, Paříž 1858. Že nešlo o spolehlivé vydání je zřejmé též z toho, že se o něm vůbec nezmiňuje nejpečlivější editor Pascalových děl L. Brunschvicg.

18 K nedopatření došlo již r. 1877 s prací Fričovou. V „Ukazateli k prvním padesáti ročníkům Časopisu musea království českého 1827—1876“ uvedl Václav SCHULZ v „Seznamu spisovatelů cizích, z nichž do češtiny překládáno“ z oboru filosofie pouze Palackého překlad Platonova Faidra. Heslo „Pascal“ naprosto chybí, ačkoliv Fričova práce o Pascalovi je pod heslem Josef Frič řádně uvedena. Je to typický důsledek častého nešvaru bibliografů, kteří pracují pouze s nadpisy zpracovávaných materiálů.

19 „Hlídky“ 1938, s. 63.

20 TVRDÝ, l. c., s. 25. Vychodilovy překlady Pascala neuvádí též ani Vilém BITNAR (Pavel Julius Vychodil literárním kritikem a historikem, Hlídky 1938) ani Josef KRÁL (Československá filosofie, Praha 1937). Špatně je naproti tomu uvádějí Ottův slovník naučný u hesla „Pavel Vychodil“ a Antonín PODLAHA v Dějinách a bibliografii české katolické literatury náboženské 1828—1913, díl IV., Praha 1918 (na s. 1917 se tam pod č. 132 píše, že Vychodil přeložil Blaisea Pascala Myšlenky, přičemž se uvádí pouze roč. 1884 časopisu „Komenský“ a v rejstříku se u hesla Paskal Blažej opět nesprávně odkazuje pouze na článek Desoldův).

21 „Komenský“ 1884, s. 547—551.

22 „Komenský“ 1885, s. 21—24, 182—185.

23 J. GUTH, Blažeje Pascala: O duchu geometrickém. Dva fragmenty. Časopis pro pěstování matematiky a fyziky 1889.

24 „Komenský“ 1884, s. 547.

300. výročí úmrtí Blaise Pascala, filosofa a matematika, zařadila Světová rada míru mezi světová kulturní výročí.

Pascal — Übersetzungen von P. J. Vychodil in der olmützer Zeitschrift „Komenský“.

Im letzten Viertel des 19. Jh. kann man in unseren Ländern ein erhöhtes Interesse für Leben und Werk Blaise Pascal's beobachten. Dasselbe bezeugen auch die Übersetzungen in der olmützer Zeitschrift „Komenský“, die von P. J. Vychodil herkommen. Es handelt sich aber nicht um Übersetzungen der „Pensées“, wie bisher allgemein (auch von Vychodil) angegeben wurde, sondern um kleinere Arbeiten Pascal's, vor allem die bedeutungsvolle Betrachtung „Fragment d'un Traité du Vide“.

Josef Dostál:

MÁLO ZNÁMÁ BAROKNÍ SOCHA JIRÍHO ANTONÍNA HEINZE V UHŘIČICÍCH U KOJETÍNA

Při pořizování soupisu památek pro státní seznam nešlo jen o pouhou jejich evidenci, ale také o jejich zhodnocení po stránce umělecké, o jejich umístění na stupínku kultury. Při pátrání po literatuře o některých dílech, při průzkumu terénu

často zjišťujeme, že mnohé památky nejsou dosud nikde zaznamenány v dosavadní literatuře, že ušly pozornosti historiků dějin umění a že tudíž se málo ví o jejich existenci, ač jsou někdy velmi hodnotné a zasluhují, aby byly citovány ve výčtu prací svého autora. A takovou málo známou plastikou je i socha sv. Floriána v Uhřetěbuzích u Kojetína od Jiřího Antonína Heinze. Není uvedena u prací tohoto sochaře v Novém slovníku čs. výtvarných umělců.¹

Zatím co v polovině 18. století dozrívá v Praze barokní umění, slaví ještě tento výtvarný směr po venkově své největší triumfy. Četné sochařské dílny rozsévají po dědinách i v městech naší vlasti velmi hodnotná díla. V té době je na střední a severní Moravě středem uměleckého života zvláště Olomouc, kde zásluhou zámožných patriciů, bohatých církevních velmožů a umění milovných opatů četných klášterů se daří umění všech odvětví, zvláště sochařství a malířství. Třeba ještě dodat, že tehdy je Olomouc sídlem university. Je zcela přirozené, že veškeré umění je v 18. století ve službách církve a panujícího státního absolutistického zřízení a že všemocní jezuité určují směr umění vnucováním různých svatých. Vedle uctívání Jana Nepomuckého šíří katolická protireformace také velmi horlivě kromě kultu morových patronů také kult patrona ohně sv. Floriana. Zatímco sochy svatojanské zdobí povětšinou nejčastěji břehy rybníků, řek a potůčků, má zpravidla socha sv. Floriána čestné místo uprostřed návsi ve vesnicích, aby se na ni mohli dívat zbožní obyvatelé ze všech domů i chalup. Je tomu tak i v Uhřetěbuzích u Kojetína. Tam už od poloviny 18. století pod košatou smuteční vrbou pěkně se vyjímá floriánská socha a budí obdiv návštěvníků obce. Autorem této sochy je zmíněný J. A. Heinz, který je na soše podepsán.

Na poměrně vysoké podnoží stojí trojboký podstavec s profilovanými římsami, rozdělenými pilastřičky s lasturami na horním i dolním konci na tři štíty. Na předním orámovaném štítě je výjev z mučednického života sv. Floriána. Světec mučedník je shazován s mostu do rozbouřené řeky s uvázaným mlýnským kamenem na krku. Nad štítem je uvedeno vročení renovace sochy r. 1876. Na druhém štítě je reliéf sv. Jana Křtitele s latinským nápisem Joannes Baptista. Na třetím je reliéfně zobrazen Jan Nepomucký. Pod reliéfem je obdélníková deska s latinským nápisem: **PII VHRZICZICENSES EREXERVNT HONORI SVI MAGNI DIVI PATRONI IGNIS 1747.** (Zbožní uhřetěbuzští občané vybudovali svému patronu ohně.) Na podstavci sedí vyšší válcovitá plinta, kolem níž na římsě je skupina tří andílků (Putti). Prostřední sedí a vzhlíží ku světcovi, druzí dva po stranách drží v rukou elipsovitě štítky jako zrcadla. Nad nimi se tyčí v mírně nadživotní velikosti postava sv. Floriána. Světec spočívá levou nohou na oválním vrcholu plinty jako při vykročení v oblečení římského legionáře. V pravé ruce třímá korouhev, bohužel bez vrcholu — byl asi uražen, levou rukou lije patron ohně vodu z nádoby (hrotku) na hořící budovu. S ramenou splývá světcovi k pravému boku mírně zvlněný široký vojenský plášť. Na prsou zřetelně vystupují obrysy brnění, hlavu zdobí přilba s vlajícím chocholem. Hlava je nakloněna dolů, světec se dívá na tekoucí vodu a oheň. Na jedné straně hořícího domku je nápis: DE.../12. JVLII/1747/G. H./FECIT/. (12. 7. Jiří Heinz udělal.)

Kompozice sochy je zvláštní a dosti odlišná od jiných soch tohoto typicky dědinského svatého zvláště na naší Hané. Světec je totiž levák, neboť lije vodu levou rukou; u jiných floriánských soch tomu bývá zpravidla naopak. Z tváře porostlé vousem vyzařuje klid a uspokojení. Tělo křepce prohnuté jako by se jen nadnášelo na podstavci. Nachýlená hlava dobře doplňuje pohybovou kompozici. Všechny tyto uváděné kompoziční vlastnosti jsou zřetelně patrné také na jiných plastikách tohoto významného barokního olomouckého sochaře.

Jako se stále vyskytovaly dohady kolem původu u jiného barokního moravského sochaře našeho kraje, Gottfrieda Fritsche, tak i u Heinze nelze bezpečně zjistit, kdy se narodil, kdy a kde zemřel. Dalo se jen vypátrat, že pocházel ze Svitav, že žil nějakou dobu v Uničově a že se trvale usadil v Olomouci, kde koupí získal dům a žil tu jako olomoucký měšťan v Sarkandrově ulici číslo 30. Jsou známa

také data jeho sňatku. J. A. Heinz ozdobil kvalitními plastikami zámek v Brantlicích u Krnova, dále jsou jeho práce v Moravské Třebové, v Klášteře Hradisku u Olomouce, pozoruhodné sochy v průjezdě čtvero ročních dob, na Kopečku, v Dubu, v Uničově, v Ivanovicích a ve Fulneku.²

Vyšel ze školy drážďanské, kde působil sochař Permoser, jehož vliv je na díle Heinzově patrný.³

O umění, o tvůrčí činnosti tohoto znamenitého barokního sochaře našeho kraje a Slezska nebylo dosud nic česky napsáno. Při hodnocení jeho díla jsme úplně odkázáni jen na literaturu německou. Heinzovou prací se zabýval ve velmi obšírném a důkladném studiu Edmund W. BRAUN v díle „Studien zur Geschichte der Barockplastik in Böhmen, Mähren und Schlesien, I. Georg Anton Heinz“, uveřejněno v publikaci „Jahrbuch des Verbandes der deutschen Museen in der Tschechoslowakischen Republik 1931“, Band I. str. 80 a další. BRAUN svou studii uzavírá dodatkem, že mnohé dílo Heinzovi připisované vyšlo z dílny sice jeho, ale od jeho četných spolupracovníků, byť pod jeho osobním vedením a s jeho jménem. Dále uvádí BRAUN, že je ještě mnoho děl z jeho dílny, a to vlastních prací i od jeho spolupracovníků, která dosud nebyla objevena, a že by bylo načase pořídit soupis všech Heinzových prací za účelem zhodnocení jeho sochařské činnosti na střední i severní Moravě a ve Slezsku. Též je velmi potřebné, dodává BRAUN, a velmi záslužné pátrat, kde jsou od Heinze v kostelích oltáře, křtitelnice, kazatelny a ozdoby na varhanách. Pak bude možno teprve zhodnotit přínos Heinzův v barokním umění.

Zajímavé je, jak J. A. Heinz své práce signoval. Nebyl v tom nikterak důsledný. První jeho práce nesou signaturu A—B, to jest Ant. Heinz Bildhauer; jiné má signaturu: Georgi Antonii Heintz fecit Anno 1721. Jindy signoval A—B Fc 1709 nebo A—B fc 1707, též GAH, někdy dokonce jen H.⁴ Sochu sv. Floriana v Uhřetěblově podepsal G. H. Autorství Heinzovo je tu nade vše pochybnost.

Za zaznamenání stojí také zpráva o soše v obecní kronice Uhřetěblově: „Socha sv. Floriana zbudována obcí s povolením vrchnosti (kapituly olomoucké) roku 1746. Sochu zhotovil Jan Havel, mistr kamenický z Olomouce, za 65 zlatých. Kamene na podstavec použito z lomu Vrchoslaveckého, který byla obec povinna nechat na svůj náklad až do Uhřetěblově dopravit.“⁵ Jan Havel byl asi z dílny Heinzovy.

Socha je z pískovce. Bohužel nerozumní občané dali v minulosti sochu natřít nemožnou olejovou barvou, pod níž pískovec na několika místech větrá a drobí se. Dnes je kolem sochy vkusně udržovaná růžová zahrádka, ohrazená železným plůtkem. Obec se o sochu dnes velmi stará a MNV ustanovil dokonce jednu občanku, aby pečovala o sochu a zahrádku udržovala v pořádku.

Socha sv. Floriana v Uhřetěblově je kvalitní dílo sochařské z 18. století a svědčí o nevšedním umění autorově. Byla zapsána samozřejmě do státního seznamu kulturních památek na našem okrese.

Při hodnocení sochařských děl z období baroka narážíme na Moravě na naprostý nedostatek literatury z dějin umění. Dílčích prací je snad dost, ale jsou roztroušeny po různých časopisech, jež už dnes nevycházejí, takže bádání je velmi ztíženo. Velmi postrádáme takové dílo, jaké napsal Oldřich J. BLAŽÍČEK: Sochařství baroka v Čechách, Praha 1958. V tomto dějiny umění Moravě moc dluží.

Moje práce nechť je jen zcela malým příspěvkem k soupisu hodnotných děl z období baroka u nás na Moravě. Okresní konzervátoři státní památkové péče by měli jistě velikou radost z díla souhrnného, které by jim usnadnilo jejich práci a milovníkům umění ukázalo nový pohled do světa málo dosud známé krásy.

¹ Dr. Prokop TOMAN, Nový slovník čs. výtvarných umělců, Praha 1947, str. 318.

² Viz shora uvedenou literaturu.

³ Viz citovaný slovník.

⁴ Viz citované dílo E. W. BRAUNA.

⁵ Opis z obecní kroniky pořídil ředitel školy v Uhřetěblově Josef Horák v listopadu 1961.

PŘÍRŮSTKY ARCHEOLOGICKÉHO ODDĚLENÍ VLASTIVĚDNÉHO ÚSTAVU V OLOMOUCI V ROCE 1962

Blatec, okr. Olomouc. V cihelné byly při odkryvu humusovité hlíny rozrušeny jámy, patřící k sídlišti lidu popelnicových polí (kultura slezsko-platěnická). Mechanickým odkryvem byla odstraněna 100–150 cm mocná vrstva hlíny, takže z jam zůstala jen mělce zahlobená dna (asi 25 cm). Výplň obsahovala jen drobné střípky, typická keramika byla nalezena při povrchovém průzkumu. (Přír. č. 55/62.)

Dolany, okr. Olomouc. V obci byla při kopání základů nového domu zachycena vrstva zlomků silně vypálené mazanice. Jde patrně o destrukci stěny z pěchované hlíny. Nalezené střepy mají pozdně středověký ráz; bylo získáno též několik železných předmětů. (Přír. č. 53/62.)

Jívová, okr. Olomouc. Archeologickému oddělení byl darován velký asymetrický sekeromlat, nalezený náhodně na katastru obce. (Přír. č. 87/62.)

Olomouc, Školní ulice 9 a 11. Při terénních úpravách, prováděných v rámci rekonstrukce historického jádra města, byly zachyceny odpadní jímky s množstvím středověké keramiky. (Přír. č. 1/62 a 56/62.)

Příkazy, okr. Olomouc. V obci (mezi školou a státní silnicí) byl při hloubení kanalizace vyzvednut hrob se skrčenou kostrou, u níž byla únětická bronzová dýka. V blízkosti místa nálezu byly podle sdělení místních občanů již dříve nalezeny podobné hroby; průkopem byl zčásti zachycen i další hrob pravděpodobně s kamenným obložením, který je však překryt dlažbou. (Přír. č. 85/62.)

Příkazy-Hynkov, okr. Olomouc. Z břehu Moravy byl vyzvednut velký dlabaný člun, v němž ležela sekýra-širočina, pravděpodobně středověká. (Přír. č. 54/62.)

Příkazy-Lhota, okr. Olomouc. Do sbírek byly předány střepy z jemně zdobeného slezského koflíku, nalezeného v písečníku západně od silnice ze Lhoty do Příkaz. Podle údajů šlo patrně o ojedinělý nález. (Přír. č. 81/62.)

Střelice-Benkov, okr. Olomouc. Na katastru Benkova při silnici do Medlova byly nalezeny laténské střepy mladšího rázu. (Přír. č. 57/62.)

Sušice, okr. Přerov. Při stavbě kravína byl narušen objekt, z něhož byl do sbírek předán střep z okraje pozdně hradištní nádoby a zlomky zvířecích kostí. (Přír. č. 112/62.)

Velká Bystřice, okr. Olomouc. Východně od obce byl v korytu potoka nalezen provrtaný kopytovitý klín. (Přír. č. 86/62.)

Viničná-Vinary, okr. Přerov. Do sbírek byl předán žlábkovaný a tuhovaný střep kultury popelnicových polí, nalezený při hloubení sklepa v trati „Kopánky“ prý se spálenými kostmi. (Přír. č. 80/62.)

Zusammenfassung

Die Verfasserin berichtet über die neuen archäologischen Funde vom Jahr 1962. Als Einzelfunde wurden zwei Steinbelle (Jívová, Velká Bystřice) geschenkt. Im Aunjetitzer Hockergrab von Příkazy fand man einen Bronzedolch. In die Zeit der Urnenfelderkultur gehören Streufunde von Blatec, Příkazy-Lhota und Viničná-Vinary. Von Střelice-Benkov stammen einige laténezeitliche Scherben. Die übrigen Funde sind mittelalterlich (Dolany, Olomouc, Sušice); die Datierung des in Příkazy-Hynkov gefundenen Einbaumbootes ist noch nicht genau festgestellt.

Josef Valíček

POZORUHODNÝ FLAŠINET ŠTERNBERSKÉHO MUZEA

Ve šternberském muzeu máme pod číslem XVII/52 zapsán flašinet opravdu pozoruhodný. Pozoruhodný proto, že kromě jiných melodí hraje také Píseň práce.

Náš flašinet je skříňka o délce 45 cm, šířce 25 cm a výšce 40 cm. Skříňka je postavena na rozkládací čtyřnožce. Vpředu je klika, kterou se mechanismus uvádí do pohybu, na boční straně je přesouvací zařízení, vzadu dva popruhy, kterými byl flašinet zavěšen na záda a přenášen. Váží přes 6 kg.

Otevřeme-li nahoře skříňku, uvidíme uvnitř váleček posázený zoubky. Při točení klikou poskakují klapky po zoubcích a podle jejich postavení vydává flašinet pomocí „měchu“ příslušné tóny, melodii.

Mimo Písně práce hraje flašinet osm dalších melodií českých i německých písní a také ruskou Volga, Volga ...

Flašinet jsme objevili v roce 1955 v Šumvaldě u Uničova, kde jej používala venkovská chasa při svatbách a různých zábavách. Jak jsme později zjistili, pochází vlastně z Horní Sukolomí u Uničova. Chudičká, poloslepá stařenka Weinlichová si s ním za zlých časů předmnichovské republiky vydělávala — správněji vyhrávala — svůj chléb vezdejší ... Podle všeho byl jí flašinet zakoupen — jako obecní chudé — z prostředků této tehdy německé obce.

Když jsme zjistili, že flašinet hraje také dělnickou hymnu, zajímalo nás, kdo je jeho výrobcem. Při důkladném ohledání všech součástí našli jsme na spodní části víka zbytek nálepky se jménem firmy: Franz Kolbs-Söhne, Orgelbaufabrik-anstalt, Beckengrund, Mähren. V seznamu obcí a osad země Moravskoslezské z předmnichovské republiky jsme tuto německou osadu našli pod českým jménem Pekařov, okres Šumperk. Zájezdem do malé, skoro neosídlené osady u Jindřichova na Šumpersku jsme si ověřili, že se jedná skutečně o tuto obec, neboť jeden z posledních starousedlíků jejích, německý antifašista Fridrich, nám na náš dotaz potvrdil, že tato firma zde opravdu byla a vyráběla malé varhany a flašiny a dcera soudruha Fridricha nám dokonce ochotně ukázala zboženisko nad osadou, kde kdysi stávala továrnička Kolbových synů.

Továrnička byla v provozu od druhé poloviny minulého století, ale provoz v ní byl za okupace zastaven, neboť její majitelé sloužili pod německými prapory.

Po osvobození roku 1945 nedošlo už k obnovení výroby v továrničce, protože její majitelé jako neloyální Němci byli odsunuti a hlavně proto, že v osvobozené republice nepotřeboval si chudý a práce neschopný člověk opatřovat obživu ponižující hrou na flašinet, neboť měl zabezpečeno stáří socialistickými zákony o starobním a invalidním pojištění.

Mimoděk naskytá se otázka, z jakých důvodů dávali majitelé závodu vmontovat do mechanismu flašinetu melodii právě dělnické hymny? Myslím, že nebudeme daleko od pravdy, když řekáme, že to byly důvody **obchodní — konkurenční**. Majitelé závodu věděli, že o koupi flašinetu se budou zajímat jen lidé chudí, zestárlí dělníci, invalidé, a tak, aby je získali pro koupi pekařovského — Kolbova — flašinetu, dali do mechanismu vmontovat **jejich dělnickou hymnu**.

Při tom si neuvědomovali majitelé podniku, že jejich výrobek se stane propagačním prostředkem posilujícím myšlenky na osvobození dělnictva z pout kapitalu, myšlenky socialismu tak, jak si to ve své prostoduchosti asi neuvědomovala ani stařenka Weinlichová, když obcházela se svým flašinetem svůj „rajón“ na Uničovsku ...

Jen přední průkopníci dělnického hnutí na Uničovsku, jako byli například Maier a Hlaváček v Uničově, Suchý a Kyselý v Šumvaldě, Dubový, Smutek a Vlček v Troubelicích, Petřík z Lipinky a němečtí soudruzi z Oskavy, Dlouhé Loučky, Medlova aj. poznávali v melodii známé tóny mezinárodní dělnické hymny, složené někdy v osmdesátých letech vídeňským skladatelem-amatérem Josefem Scheuem, k níž český text složil jeden z předních dělnických pracovníků na českém severu, redaktor a dělnický básník, častý vězeň rakouské policie, František Hlaváček, rodák z Řevničova u Loun.

K ČESKÉMU LITOVELSKÉMU PŮVODU RODU TSCHERMAKŮ

Při zprávě o úmrtí Prof. dr. phil. Dr. h. c. mult. Ericha Tschermak-Seysenegg 11. října 1962, znovuobjevitele zákona dědičnosti a editora Mendlových *Versuche über Pflanzenhybriden* v Ostwaldových klasických exaktních věd (1923-24), se nemohla nevybavit připomínka o českém litovelském původu rodiny Tschermaků. Prof. Dr. Erich Tschermak, narozen ve Vídni 15. listopadu 1871, byl synem významného mineraloga vídeňského Gustava Tschermaka, který sám pocházel — jak sestavil tento rodokmen profesor Karel SEDLÁK, který mně poskytl tato genealogická data laskavě k dispozici, jak je za války poskytl také prof. MUDr. Arminu Tschermakovi (nar. 1870), fyziologovi pražské německé university, a bratru Ericha Tschermaka — z Litovle, kde se narodil 19. dubna 1836 (zemřel ve Vídni 4. května 1927). Tento byl z osmi dětí Ignáce Markuse Čzermaka (16. 4. 1791—1. 9. 1864), městského kasíra litovelského, a to jako čtvrté dítě druhé manželky Rosy Kstersitzové (30. 11. 1802—9. 1. 1857) z Litovle. Děti z tohoto manželství pocházely vesměs z desítky let 1833—1843. Všech osm dítek Čzermakových se narodilo v Litovli v domě číslo 86 (nyní Havlíčkova ulice), který koupil výběrčí daní Ignác Čzermak (je pohřben v Litovli na Starém Městě vlevo od kostelních dveří) a který pak 22. 7. 1844 prodal za 1600 zl. konv. měny Karolině Smítalové; téhož roku pak koupil na náměstí dům číslo 188 (bývalá tiskárna). Matka Rosa Kstersitzová byla dcera litovelského koželuha Františka Kstersitze a Anny Kubové, dcery želechovického rolníka Františka Kuby. Tento děd profesora Ericha Tschermaka, Ignác Markus Čzermak, byl synem litovelského učitele (nar. 1745, neznámo kde, zemřel 12. 1. 1821 v Litovli) a Johanny (zemřela 19. 3. 1838), dcery litovelského soukeníka. Profesor Sedlák k tomu dodává, že je tedy jisto, že Erichova prabába Anna Kubová byla Češka a že nelze pochybovat, že českého původu byl i jeho praděd učitel Ignác Čermák, který přišel do poněmčené Litovle odněkud (odkud, nepodařilo se zjistit) z českého venkova na německou školu — česká škola ještě v Litovli nebyla. Ve všech zápisech litovelských matrik a gruntovních knih píše se podle profesora K. Sedláka české jméno Čermák po tehdejších německém způsobu Čzermak tak, jako se píše i jiná česká jména, jako například Černý, Čzapka, Čzamek a podobně. Určitě je tedy původ Čermáků slovanský a v žilách jak Gustava Tschermaka von Seysenegg (od 1907), tak i jeho synů Armina a Ericha (obou Edler von Seysenegg) kolovala česká krev. V litovelských matrikách vyskytují se podle prof. K. Sedláka Čermákové hojně v letech 1650—1700 — starších matrik není — pak je pauza, až teprve koncem 18. století a v první polovině 19. století uvádějí se Čermákové znovu. Čermákové jsou v Litovli dosud, ale zda jsou to potomci těchto Čermáků, nevíme. Při počtu Čermákových dětí není to, jak připouští K. Sedlák, vyloučeno. K těmto informacím ještě dodávám, že je mylná zpráva, že ophthalmolog Wilhelm Czermak pochází z Dlouhé Loučky od Moravské Třebové, protože podle „Bibliograph-Lexikonu der hervorragenden Ärzte“ pochází Czermak z Brna (nar. 12. 10. 1856, zemřel 8. 9. 1906 v Lansu v Tyrolích), kdežto podle Masarykova slovníku (1925) jsou jeho data 1850—1916 (v Ottově slovníku nové doby ani v novém Brockhausovi a švýcarském slovníku Wilhelm Czermak uveden vůbec není).

I těchto několik dat — zejména v době nadcházejícího centenaria Mendlových *Pflanzenhybriden* — bylo nutno připomenout.

Oprava:

Sdělujeme čtenářům, že do opravy v č. 107 na str. 24 našich Zpráv se vloudila chyba. Místo „Poslední věta tohoto článku má správně znít“ má být: Poslední věta 3. odstavce II. kapitoly na str. 3 má správně znít: Při jejich vzniku měly hlavní význam...

Redakce.

-
1. Z výstavky „Přírůstky národopisného oddělení Vlastivědného ústavu v r. 1962“.
 - 2.—3. Z přírůstků národopisného oddělení VÚ v roce 1962, které byly instalovány na stejnojmenné výstavce v lednu až březnu 1963.
 4. Záběr z výstavy „České lidové pověry“, instalované ve VÚ v Olomouci (leden až květen 1963).
 5. Snímek z „Výstavy slezských grafiků“, instalované ve VÚ v Olomouci. (Všechny snímky J. Juryšek.)
 6. Ze sbírek šternberského muzea: flašinet, hrající mimo jiné Píseň práce.
-

Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci, vydává VÚ Olomouc, nám. Republiky 6.
Řídí dr. Boh. Šula, grafická úprava Božena Bistřická. Tisknou Moravské tiskařské
záводы, n. p., závod 12, Olomouc, Lidická 15.

Povoleno ONV v Olomouci — kult/456-27/63-Šn.

© Vlastivědný ústav Olomouc.

T-07*30732

